

Олександра КАПІНУС
Національна академія державного управління
при Президенті України
Харківський регіональний інститут державного управління

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОЇ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ: ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ

Досліджується понятійний апарат державного регулювання внутрішньої вимушеної міграції в Україні. Розглядається суть понять «внутрішня вимушена міграція», «внутрішня примусова міграція», «переселенці», «вимушені переселенці», «внутрішньо переміщені особи», «біженці». Висвітлюється сучасна ситуація щодо державного регулювання внутрішньої вимушеної міграції в Україні. Пропонується визначення терміна «державне регулювання внутрішньої вимушеної міграції».

Ключові слова: державне регулювання внутрішньої вимушеної міграції, внутрішньо переміщені особи, переселенці, вимушені переселенці, біженці, внутрішня вимушена міграція, збройний конфлікт.

Oleksandra Kapinus. State regulation of internal forced migration: a conceptual-categorical apparatus

The conceptual apparatus of the state regulation of internal forced migration in Ukraine is investigated. The essence of such the definitions as «internal forced migration», «internal compulsory migration», «migrants», «forced migrants», «internally displaced persons» and «refugees» is considered. The modern situation in the field of state regulation of internal forced migration is found out. The determination of the definition «state regulation of internal forced migration» is suggested.

Key words: state regulation of internal forced migration, internally displaced persons, migrants, forced migrants, refugees, internal forced migration, armed conflict.

Збройний конфлікт на сході України з 2014 р. спричинив виникнення нових категорій громадян – внутрішньо переміщених осіб, нового явища – внутрішньої вимушеної міграції. Проте термін «внутрішня вимушена міграція» ще не усталений як у нормативно-правових актах, так і в науковій літературі. Тож виникає потреба в уточненні цього поняття, а також у визначенні поняття «державне регулювання внутрішньої вимушеної міграції». Саме політичними і практичними чинниками обумовлюється інтерес до дослідження понятійного апарату державного регулювання внутрішньої вимушеної міграції в Україні.

Теоретичні основи державного регулювання міграційних процесів висвітлені в працях Г. В. Атаманчука, Д. М. Гвішіані, В. В. Логіна, Н. П. Тиндик, А. Л. Шевцова. Проблемам теоретичного та практичного осмислення міграційних процесів, визначення їхніх основних складників присвячені роботи М. В. Буроменського, О. І. Піскуна, Е. Г. Равенштейна, Ю. І. Римаренка та інших науковців. Дослідники Т. В. Жванія, А. В. Ключев, В. М. Кукса, О. А. Малиновська, В. І. Надрага, Н. А. Романова безпосередньо аналізують внутрішню міграцію та тимчасове переміщення населення. У сучасній науковій літературі стан нормативного забезпечення державного регулювання міграційних процесів досліджують такі вчені, як Д. М. Ворона, Н. А. Вороніна, В. І. Олефір, С. Б. Чехович. Водночас термін «внутрішня вимушена міграція» ще не зовсім усталений, немає визначення поняття «державне регулювання внутрішньої вимушеної міграції», що обумовлює наукову актуальність зазначеної теми.

Мета статті – удосконалити категоріальний апарат державного регулювання міграції в частині уточнення поняття «державне регулювання внутрішньої вимушеної міграції».

У науковій літературі відсутнє визначення термінів «державне регулювання внутрішньої міграції», «державне регулювання внутрішньої вимушеної міграції». Науковці здебільшого описують сутність поняття державного регулювання, державного регулювання міграції, частіше – державного управління міграційними процесами.

Поняття державного регулювання досить часто використовується в наукових дослідженнях, політичній літературі, науково-популярних виданнях, деяких нормативних актах. Державне регулювання і державне управління спрямовані на досягнення однієї мети: впорядкування соціальних об'єктів та соціальних процесів, переведення їх з одного стану в інший. Проте державне регулювання відрізняється від державного управління специфічними засобами (методами) управлінського впливу. Саме тому державне регулювання інколи ототожнюють з використанням непрямих (економічних, заохочувальних, стимулюючих) методів управлінського впливу. Причому державне регулювання не може бути використане без застосування методів безпосереднього впливу на об'єкти управління, і тому державне регулювання неможливе без державного управління [1]. Під державним регулюванням міграції розуміється прийняття відповідних законодавчих норм, програм, спрямованих на регулювання міграції або на стимулювання мігрантів до повернення на постійне місце проживання. Державне регулювання міграції є сукупністю заходів, спрямованих на розвиток і інтенсивність міграційних процесів, що здійснюються державою з метою забезпечення контролю та упорядкування міграційних потоків.

У науковій літературі державне управління міграційними процесами часто визначається як свідомий і цілеспрямований вплив держави на міграційні процеси з метою формування найбільш бажаної їх інтенсивності й спрямованості на основі притаманних їм закономірностей та тенденцій. Державне управління міграційними процесами безпосередньо пов'язане з державною міграційною політикою, є своєрідною формою і засобом практичного втілення державної міграційної політики через адміністративний апарат держави – систему всіх органів держави, покликаних виконувати функції і завдання державного управління [10, с. 181].

На сучасному етапі розвитку суспільства міграція стала предметом дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців. У політичному і соціологічному словниках термін «міграція» (лат. *migratio* – переселення) визначається як територіальне переміщення будь-яких груп населення, а міграція населення – як переміщення людей, пов'язані зі зміною місця проживання [13; 21]. У соціологічному словнику вказані такі основні типи міграції: зовнішня, внутрішня; тривала, тимчасова; організована, неорганізована; добровільна, примусова [21]. У юридичній енциклопедії зазначено, що «міграція» – переміщення населення через кордон тих чи інших територій у межах однієї країни або з однієї країни в іншу зі зміною назавжди чи на тривалий час постійного місця проживання. Залежно від характеру цих кордонів розрізняють зовнішню і внутрішню міграцію. До внутрішньої міграції відносять переміщення населення в межах однієї країни між адміністративними або економіко-географічними районами. Залежно від того, чи переміщення людей відбувається за їх бажанням, чи ні, міграція буває добровільною або примусовою [2]. Міграція внутрішня – це різновид міграції, що відображає територіальне переміщення населення в країні, а міграція вимушена – переселення людей як за межі тієї чи іншої країни, так і всередині неї, обумовлене причинами (політичними, національними, расовими, військовими, екологічними), що ставлять під загрозу людське життя і вимагають швидкого рішення про міграцію [14, ст. 63 – 64].

В. В. Логін пропонує визначення терміна «державне управління міграційними процесами» як системи правових, фінансових, адміністративних і організаційних заходів держави та недержавних установ щодо регулювання міграційних процесів з позицій міграційних пріоритетів, кількісного та якісного складу міграційних

потоків, їх соціальної, демографічної та економічної структури [10, с. 181]. Проте науковець розглядає застосування заходів, спрямованих на здійснення саме державного регулювання міграційних процесів, тому що державне управління міграційними процесами може бути проявом піклування держави про захист своїх громадян та вимушеного їх переселення з метою збереження їх життя, здоров'я, або ж спрямовані на абсолютне утиснення їх прав і свобод (притаманний безпосередній вплив держави на об'єкт управління). Крім того, в умовах збройного конфлікту застосування державного регулювання міграційних процесів створює умови для вирішення основних проблем суб'єктів внутрішньої вимушеної міграції (громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України).

Ефективність державного управління міграційними процесами залежить від повного врахування та використання як загальнодержавних, так і регіональних, міжнародних особливостей та чинників. При цьому безпосередньому регулюванню піддаються не самі міграційні процеси, а адміністративно-правові, соціально-економічні умови, у яких вони здійснюються [10, с. 182].

Проте за змістом державне управління міграційними процесами має суттєву відмінність від державного регулювання внутрішньої міграції, а тим більше від державного регулювання внутрішньої вимушеної міграції.

Аварія на Чорнобильській атомній електростанції (1986 р.) спричинила негативні екологічні зміни на території України, що обумовило масовий примусовий виїзд населення з місць постійного проживання. Тоді ж з'явилася така категорія населення, як переселенці. Переселення – переміщення населення з постійних місць проживання в іншу місцевість (є одним із видів міграції населення, що базується на добровільних засадах, але може відбуватися і в обов'язковому (примусовому) порядку (депортація, евакуація)) [6]. Відповідно до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» населення, що проживало в зоні безумовного (обов'язкового) відселення, підлягало обов'язковому відселенню [18]. Водночас у законодавстві України не було чіткого визначення терміна «переселенці». Відповідний закон містив пояснення причин вимушеного переселення: Чорнобильська катастрофа, інші ядерні аварії та випробування, військові навчання із застосуванням ядерної зброї. Тож можна зрозуміти, що переселенцями були «громадяни, які постраждали від радіоактивного опромінення внаслідок будь-якої аварії, порушення правил експлуатації обладнання з радіоактивною речовиною, порушення правил зберігання і захоронення радіоактивних речовин, що сталося не з вини потерпілих» [20].

У науковій літературі частіше вживається поняття «вимушена міграція», а не «примусова міграція». Не всяка вимушена міграція є примусовою і навпаки. Міграція примусова – примусове переміщення людей за межі країни або в її межах, що вчиняється проти них з боку державної влади та не може бути оскаржене в короткостроковій перспективі. Примусова міграція може бути проявом піклування держави про захист своїх громадян та вимушеного їх переселення з метою збереження їх життя, здоров'я, або ж спрямована на абсолютне утиснення їх прав і свобод (характерно для тоталітарного режиму) [14, с. 68].

Державний примус опосередковується через правові норми та є формою правового примусу, що конкретизується в примусових заходах, які застосовуються компетентними державними органами. Найчастіше дії уповноважених органів або посадових осіб спрямовані на примусове забезпечення виконання громадянами суспільних обов'язків, забезпечення суспільної безпеки й громадського порядку тощо.

Слід зазначити, що в умовах надзвичайного стану підсилюється вжиття примусових заходів. Органи, що здійснюють управління в таких умовах, одержують

надзвичайні повноваження. Згідно із Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану» (2000 р.) можуть застосовуватися такі примусові заходи: встановлення особливого режиму в'їзду й виїзду, обмеження волі пересування; обмеження руху транспортних засобів і їхній огляд; заборона проведення масових заходів; перевірка документів у громадян, проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу й вантажів, службових приміщень і житла громадян тощо [19].

С. О. Западнюк, досліджуючи науково-методичні підходи до міграції населення, виділяє внутрішню міграцію як тимчасове або постійне переміщення населення всередині країни: з периферії до центру і навпаки; у межах районного чи обласного центру, регіону чи держави [5, с. 24]. Науковець не диференціює поняття «примусові», «вимушені», «недобровільні» міграції, а об'єднує їх у «міграційні потоки, в яких елемент примусу, у тому числі загроза життю та існуванню, є як наслідок природних або техногенних причин, збройних конфліктів тощо» [5, с. 27].

Натомість В. І. Оліфер пропонує вживати термін «організовані міграції» – соціальні переміщення та переселення, сплановані в часі й просторі, що здійснюються в деяких випадках під соціальним впливом стихійних і спонтанних сил, проте згодом набувають упорядкованого та цілеспрямованого характеру. Важливою ознакою організованої міграції є дія адміністративно-правових норм та наявність певних адміністративно-правових відносин. Дослідник не виділяє вимушену міграцію в окремий вид міграції. Проте за методами державного впливу розмежує такі види міграції, як добровільна та примусова. Так, добровільно організовані міграції, як правило, регулюються за допомогою методів заохочення і стимулювання, а примусово організовані управляються силовими (примусовими) методами [15, с. 11].

Чітке розмежування термінів «вимушена» та «добровільна» міграція пропонує О. А. Малиновська. Вона зазначає, що вимушені міграції принципово відрізняються від добровільних. Так, добровільні міграції спрямовані на поліпшення матеріального та соціального становища. Вимушені міграції, навпаки, спричиняють втрату соціального статусу та руйнування добробуту переселенців [11].

Найбільший внесок у висвітлення проблеми вимушеної міграції зробив Т. В. Жванія. Науковець стверджує, що добровільна міграція зумовлена самостійним довільним рішенням про міграцію індивіда або групи осіб. Примусова міграція – насильницьке переселення осіб державою (депортація), міграція в межах пенітенціарної системи. Вимушена міграція передбачає зміну місця постійного проживання через військові, політичні події, переслідування на ґрунті релігії або етнічної належності, насильства, здійсненого щодо громадян або членів їх родин. Окремим випадком вимушеної міграції він визначає внутрішню вимушену міграцію. У цьому контексті внутрішньо переміщені особи (ВПО) – громадяни країни, які не полишають адміністративно-територіальних кордонів та мігрують у межах власної держави за вимушених обставин [4], утворюють нову категорію – внутрішніх вимушених мігрантів.

Водночас у нормативно-правових актах і дотепер не наведено чіткого визначення терміна «внутрішня вимушена міграція». Отже, внутрішню вимушену міграцію слід розуміти як вимушене територіальне переміщення громадян у межах адміністративно-територіальних одиниць без перетину державного кордону внаслідок збройного конфлікту, екологічної катастрофи тощо.

Якщо ж досліджувати проблему визначення ВПО в національному праві, то варто зазначити, що в новітній історії України ситуація, яку ми маємо на сьогодні, не є першим випадком появи великої кількості ВПО і необхідності визначення їх статусу і самого поняття. Зокрема, у науковій літературі попередніми такими випадками вважаються правові спроби подолання наслідків Чорнобильської

катастрофи і масштабних повеней на Закарпатті у 2008 р., які спричинили внутрішнє переміщення осіб усередині країни. Проте тоді допомога цим особам надавалася без формально юридичного їх визначення як ВПО, хоча фактично вони такими були [7, с. 219; 9, с. 142].

У 2014 р. в умовах збройного конфлікту в Україні з'явилася така категорія населення, як ВПО, що призвело до необхідності внести зміни у нормативно-правову базу. Українські законодавці спиралися на Керівні принципи з питання переміщення осіб усередині країни, схвалені структурами ООН у 1998 р., щоб деталізувати потреби ВПО в умовах внутрішніх недобровільних переміщень [12; 24].

Згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014 р.), ВПО є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, що перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [16].

Таким чином, у нормативно-правовій базі України з'явилося чітке визначення терміна «внутрішньо переміщена особа». Ця категорія населення не є біженцями. Визначення терміна «біженець» надано в Конвенції «Про статус біженців». За нею, біженцем (refugee) є особа, яка «через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів перебуває за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і перебуваючи за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань» [8].

У міжнародно-правовому контексті поняття «біженець» відрізняється від поняття «ВПО» такими ознаками: 1) перебування поза межами державних кордонів – для біженців і в межах території країни постійного проживання – для ВПО; 2) брак захисту з боку країни походження для біженця і обов'язок надати такий захист країною походження для ВПО; 3) різні підстави переміщення – обґрунтовані побоювання індивідуальних переслідувань у майбутньому за ознакою раси, віросповідання, громадянства (національності), належності до певної політичної групи та політичні переконання для біженців, минулі факти збройного конфлікту, постійних проявів насильства, порушення прав людини, природних чи техногенних катастроф, які вплинули на ВПО [9, с. 142].

Аналіз змісту поняття «ВПО» дозволив виділити певні ознаки, притаманні лише для цієї категорії суб'єктів міграційних процесів, зокрема: а) перебування поза постійним місцем проживання на території держави, громадянином якої є ВПО; б) вимушені обставини залишення свого постійного місця проживання (збройний конфлікт, прояви насильства, техногенна катастрофа тощо); в) необхідність правового і соціального захисту [23, т. 1, с. 14].

Термін «ВПО» закріплено також і в українсько-англійському тлумачному словнику (2015 р.). У ньому зазначено, що ВПО (internally displaced persons, IDP's) – це «особи, групи осіб, яких змусили кинути або покинути свої домівки або місця звичайного проживання, в тому числі в результаті або щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини, стихійних або викликаних діяльністю людини лих, і які не перетинали міжнародно визнані державні кордони» [3, с. 43].

На відміну від державного управління міграційними процесами та державного регулювання внутрішньої міграції, державне регулювання внутрішньої вимушеної

міграції слід розуміти як здійснення правових, організаційних та інформаційних заходів:

– щодо створення нормативно-правової бази для вирішення проблем ВПО (ухвалення нормативно-правових актів, спрямованих на розвиток національного механізму забезпечення державної програми вирішення проблем ВПО);

– здійснення міграційного контролю (реєстрація (облік) в Єдиній інформаційній базі даних про ВПО і видача довідок громадянам);

– розроблення спеціальних державних соціально-економічних програм надання екстреної допомоги суб'єктам внутрішньої вимушеної міграції (програми щодо підтримки, працевлаштування вимушених мігрантів, надання безоплатної медичної допомоги, матеріальної державної та гуманітарної допомоги);

– організація евакуації цивільного населення із зони бойових дій (проведення спільно з волонтерськими та громадськими організаціями заходів щодо вільного виїзду із зони збройного конфлікту та транспортного забезпечення, зокрема для евакуації людей з обмеженими фізичними можливостями, які не можуть самостійно пересуватися);

– проведення заходів щодо інтеграції та адаптації ВПО: надання психологічної допомоги, вирішення соціально-побутових проблем, координування дій щодо розселення ВПО.

Особи, переміщені всередині країни, мають право згідно з національним законодавством та міжнародним правом на рівноправне здійснення тих самих прав, захисту і свобод, що й інші громадяни, тобто особи, які постійно проживають у цій країні, та особи, які на законних підставах перебувають у країні, залежно від конкретного випадку. Держава, на території якої відбуваються недобровільні внутрішні переміщення населення, несе основну відповідальність за вирішення питань, що стосуються важкого становища осіб, переміщених усередині країни. Крім того, держава зобов'язується вживати всіх зусиль, аби не обмежувати і не допускати відступів від дотримання прав людини стосовно осіб, переміщених усередині країни [22, с. 377].

Львівська дослідниця Н. П. Тиндик у межах реалізації державної політики щодо вирішення проблем ВПО пропонує: а) створювати або розвивати структури та механізми готовності до надзвичайних ситуацій для вирішення питань, пов'язаних із вимушеними масовими переміщеннями населення; б) зміцнювати та підтримувати потенціал неурядових організацій для спільних дій з державою в умовах надзвичайних ситуацій під час виконання державних програм тощо. Планування на випадок виникнення надзвичайних ситуацій спрямоване на з'ясування можливих сценаріїв недобровільних переміщень населення та вироблення ефективних механізмів реагування. Окрім того, цей процес повинен приводити до встановлення галузевих потреб у наданні захисту та допомоги, визначення управлінських органів і структур, необхідних для забезпечення координації та здійснення заходів, а також з'ясування вірогідних джерел фінансування [22, с. 388].

Державне регулювання вимушеної внутрішньої міграції реалізується в межах Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та інших нормативно-правових актів, Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України. Вирішення зазначених проблем здійснюється шляхом застосування комплексного підходу до вирішення питань ВПО, зокрема забезпечення: правового (удосконалення законів і розроблення чітких інструкцій щодо їх реалізації); соціально-економічного (збереження гарантій державного соціального забезпечення та захисту переселених громадян, надання їм матеріальної підтримки); медичного (збереження гарантій державного медичного

обслуговування); транспортного (надання необхідних транспортних послуг для евакуації цивільного населення із зони бойових дій та для інших потреб переселених громадян); побутового (створення необхідних побутових умов для життєдіяльності переселених громадян); організаційно-інформаційного (створення системи збору інформації про стан та потреби переселених громадян, забезпечення її систематизації, аналізу та оприлюднення, залучення інститутів громадянського суспільства до проведення постійного незалежного моніторингу, узагальнення, аналізу та контролю) [17].

Отже, державне регулювання внутрішньої вимушеної міграції можна визначити як застосування органами влади правових, організаційних, соціально-економічних, інформаційних методів і надання медичних, транспортних, побутових послуг для забезпечення належних умов для життєдіяльності, вирішення складних матеріально-побутових проблем (пов'язаних із вимушеним переселенням), правового і соціального захисту незахищених категорій населення (жінок, дітей, людей з обмеженими фізичними можливостями, осіб похилого віку), адаптації ВПО до нових умов життя, інтеграції їх, реалізації їхнього потенціалу на новому місці проживання або добровільного повернення на постійне місце проживання (за наявності безпечних умов для життєдіяльності). А також подолання соціального напруження серед представників територіальної громади «регіонів вселення».

Подальші наукові дослідження будуть містити аналіз напрямів удосконалення системи державного регулювання внутрішньої вимушеної міграції, методів соціального захисту ВПО.

Список використаних джерел / List of references

1. **Адміністративне право України.** Академічний курс : підручник / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова). – Київ : Юрид. думка, 2004. – 584 с. [Administratyvne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs : pidruchnyk / red. kolehiia : V. B. Averianov (holova). – Kyiv : Yuryd. dumka, 2004. – 584 s.].

2. **Бакаєв О. В.** Міграція / О. В. Бакаєв, О. І. Римаренко // Юрид. енцикл. : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – Київ : Укр. енцикл., 2002. – Т. 3 : К – М. – С. 641 [Bakaiev O. V. Migrants / O. V. Bakaiev, O. I. Rymarenko // Yuryd. entsykl. : v 6 t. / redkol. : Yu. S. Shemshuchenko (vidp. red.) [ta in.]. – Kyiv : Ukr. entsykl., 2002. – T. 3 : K – M. – S. 641].

3. **Внутрішньо переміщені особи** // Міжнар. термінологія у сфері міграції : укр.-англ. тлумач. слов. – Київ : БЛАНК-ПРЕС, 2015. – С. 43 [Vnutrishno peremishcheni osoby // Mizhnar. terminolohiia u sferi mihratsii : ukr.-anhl. tlmach. slov. – Kyiv : BLANK-PRES, 2015. – S. 43].

4. **Жванія Т. В.** Сучасна вимушена міграція: соціально-політичні аспекти / Т. В. Жванія // Сучасне суспільство: політ. науки, соціол. науки, культурол. науки : зб. наук. пр. – Харків, 2015. – Вип. 2(10), ч. 2. – С. 46 – 56 [Zhvaniia T. V. Suchasna vymushena mihratsiia: sotsialno-politychni aspekty / T. V. Zhvaniia // Suchasne suspilstvo: polit. nauky, sotsiol. nauky, kulturool. nauky : zb. nauk. pr. – Kharkiv, 2015. – Vyp. 2(10), ch. 2. – S. 46 – 56].

5. **Западнюк С. О.** Міграції населення України: передумови, динаміка та наслідки розвитку / С. О. Западнюк / наук. ред. Л. Г. Руденко. – Київ : Академперіодика, 2011. – 240 с. [Zapadniuk S. O. Migrants naseleennia Ukrainy: peredumovy, dynamika ta naslidky rozvytku / S. O. Zapadniuk / nauk. red. L. H. Rudenko. – Kyiv : Akademperiodyka, 2011. – 240 s.].

6. **Касяненко Ю. Я.** Переселення / Ю. Я. Касяненко // Юрид. енцикл. : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – Київ : Укр. енцикл., 2002. – Т. 4 : Н – П. – С. 496 – 497 [Kasianenko Yu. Ya. Pereseleennia / Yu. Ya. Kasianenko // Yuryd. entsykl. : v 6 t. / redkol. : Yu. S. Shemshuchenko (vidp. red.) [ta in.]. – Kyiv : Ukr. entsykl., 2002. – T. 4 : N – P. – S. 496 – 497].

7. **Козинець І. Г.** Про співвідношення понять «біженці» та «особи, переміщені всередині країни» / І. Г. Козинець // Держава і право: Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. – Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. – Вип. 45. – С. 213 – 219 [Kozynets I. H. Pro spivvidnoshennia poniat «bizhentsi» ta «osoby, peremishcheni vsередyni krainy» / I. H. Kozynets // Derzhava i pravo: Yurydychni i politychni nauky : zb. nauk. pr. – Kyiv :

In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2009. – Vyp. 45. – S. 213 – 219].

8. **Конвенція** про статус біженців (укр/рос) : Конвенція ООН від 28 лип. 1951 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_011 [Konventsiiia pro status bizhentsiv (ukr/ros) : Konventsiiia OON vid 28 lyp. 1951 r. – Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_011].

9. **Крахмальова К. О.** Проблема визначення поняття «внутрішньо переміщені особи» в юридичній науці / К. О. Крахмальова // Держава і право : зб. наук. пр. Сер. «Юрид. науки». – Київ : Юрид. думка, 2015. – Вип. 67. – С. 137 – 145 [Krakhmalova K. O. Problema vyznachennia poniattia «vnutrishno peremishcheni osoby» v yurydychnii nauksi / K. O. Krakhmalova // Derzhava i pravo : zb. nauk. pr. Ser. «Yuryd. nauky». – Kyiv : Yuryd. dumka, 2015. – Vyp. 67. – S. 137 – 145].

10. **Логін В. В.** Державне управління міграційними процесами / В. В. Логін // Енцикл. держ. упр. : у 8 т. / наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : НАДУ, 2011. Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. колегія : М. М. Іжа (співголова) [та ін.]. – 2011. – С. 181 – 182 [Lohin V. V. Derzhavne upravlinnia mihratsiinymu protsesamy / V.V. Lohin // Entsycl. derzh. upr. : u 8 t. / nauk.-red. kolehiia : Yu. V. Kovbasiuk (holova) [ta in.] ; Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. – Kyiv : NADU, 2011. T. 4 : Haluzeve upravlinnia / nauk.-red. kolehiia : M. M. Izha (spivholova) [ta in.]. – 2011. – S. 181 – 182].

11. **Малиновська О. А.** Внутрішня міграція та тимчасові переміщення в Україні в умовах політичних та соціально-економічних загроз : аналіт. зап. / О. А. Малиновська. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/vnutrishnya_migratsia-45aa1.pdf [Malynovska O. A. Vnutrishnia mihratsiia ta tymchasovi peremishchennia v Ukraini v umovakh politychnykh ta sotsialno-ekonomichnykh zahroz : analit. zap. / O. A. Malynovska. – Rezhym dostupu : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/vnutrishnya_migratsia-45aa1.pdf].

12. **Малиновська О. А.** Шляхи вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду : аналіт. зап. / О. А. Малиновська. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/migrac_probl-a598d.pdf [Malynovska O. A. Shliakhy vyrishennia problemy vnutrishno peremishchenykh osib: deiaki uroky iz zarubizhnoho dosvidu : analit. zap. / O. A. Malynovska. – Rezhym dostupu : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/migrac_probl-a598d.pdf].

13. **Міграція** // Политический словарь. – Режим доступа : <http://www.onlinedics.ru/slovar/pol/m/migratsiya.html> [Migratsiya // Politicheskii slovar. – Rezhim dostupa : <http://www.onlinedics.ru/slovar/pol/m/migratsiya.html>].

14. **Міграційні** явища та процеси: поняття, методи, факти : довідник / В. С. Кравців [та ін.] ; [редкол. : В. С. Кравців, У. Я. Садова (наук. ред.)]. – Львів : НАН України, Ін-т регіон. дослідж., 2009. – 228 с. [Mihratsiini yavyscha ta protsesy: poniattia, metody, fakty : dovidnyk / V. S. Kravtsiv [ta in.] ; [redkol. : V. S. Kravtsiv, U. Ya. Sadova (nauk. red.)]. – Lviv : NAN Ukrainy, In-t rehion. doslidzh., 2009. – 228 s.].

15. **Олефір В. І.** Адміністративно-правове регулювання протидії нелегальної міграції та торгівлі людьми : монографія / В. І. Олефір. – Київ : Друкарня МВС України, 2004. – 308 с. [Olefir V. I. Administratyvno-pravove rehuliuвання protydii nelehalnoi mihratsii ta torhivli liudmy : monohrafiia / V. I. Olefir. – Kyiv : Drukarnia MVS Ukrainy, 2004. – 308 s.].

16. **Про забезпечення** прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII // Відом. Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 1 [Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib : Zakon Ukrainy vid 20 zhovt. 2014 r. № 1706-VII // Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2015. – № 1. – St. 1].

17. **Про затвердження** Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 груд. 2015 р. № 1094 // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 2. – Ст. 582 [Pro zatverdzhennia Kompleksnoi derzhavnoi prohramy shchodo pidtrymky, sotsialnoi adaptatsii ta reintehratsii hromadian Ukrainy, yaki pereselylysia z tymchasovo okupovanoi terytorii Ukrainy ta raioniv provedennia antyterorystychnoi operatsii v inshi rehiony Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 hrud. 2015 r. № 1094 // Ofits. visn. Ukrainy. – 2016. – № 2. – St. 582].

18. **Про Порядок** відселення та самостійного переселення громадян з територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 груд. 1992 р. № 706. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/706-92-п> [Pro Poriadok vidseleennia ta samostiinoho pereseleennia hromadian z terytorii, shcho zaznaly radioaktyvnoho zabrudnennia vnaslidok avarii na Chornobylskii AES : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 hrud. 1992 r. № 706. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/706-92-п>].

19. **Про правовий режим** надзвичайного стану : Закон України від 16 берез. 2000 р. № 1550-III. // Відом. Верховної Ради України. – 2000. – № 23. – Ст. 176 [Pro pravovyi rezhym nadzvychainoho stanu : Zakon Ukrainy vid 16 berez. 2000 r. № 1550-III. // Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2000. – № 23. – St. 176].

20. **Про статус** і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28 лют. 1991 р. № 796-XII // Відом. Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 16. – Ст. 200 [Pro status i sotsialnyi zakhyst hromadian, yaki postrazhdaly vnaslidok Chornobylskoi katastrofy : Zakon Ukrainy vid 28 liut. 1991 r. № 796-XII // Vidom. Verkhovnoi Rady URSR. – 1991. – № 16. – St. 200].

21. **Социологический словарь** / ред. Г. Осипов [и др.]. – М. : Норма, ИСПИ РАН, 2008. – 608 с. [Sotsiologicheskiy slovar / red. G. Osipov [i dr.]. – M. : Norma, ISPI RAN, 2008. – 608 s.].

22. **Тиндик Н. П.** Біженці: невід'ємний елемент сучасного світового міграційного процесу: монографія / Н. П. Тиндик. – Львів : ЛьвДУВС, 2007. – 608 с. [Tyndyk N. P. Bizhentsi: nevidiemnyi element suchasnoho svitovoho mihratsiinoho protsesu : monohrafiia / N. P. Tyndyk. – Lviv : LvDUVS, 2007. – 608 s.].

23. **Формування** державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в умовах системних криз в Україні : монографія / за заг. ред. О. В. Балуської ; Донец. держ. ун-т упр. – Маріуполь : Східний видавн. дім, 2016. – 217 с. [Formuvannia derzhavnoi polityky shchodo vnutrishno peremishchenykh osib v umovakh systemnykh kryz v Ukraini : monohrafiia / za zah. red. O. V. Balusievoi ; Donets. derzh. un-t upr. – Mariupol : Skhidnyi vydavn. dim, 2016. – 217 s.].

24. **Guiding Principles on Internal Displacement** / United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA) – E/CN.4/1998/53/Add.2. – Access mode : http://www.oas.org/dil/Guiding_Principles_on_Internal_Displacement.pdf.

Надійшла до редколегії 02.06.17